

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi
III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Sempozyumu

(30-31 Ekim, 2009, Üsküp / Scopje)

HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN
TARİHSEL KİMLİĞİ, DÜŞÜNCE
SİSTEMİ ve ETKİLERİ

Editörler

Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Yusuf DOĞAN
Arş.Gör. Deren Başak AKMAN YEŞİLEL

HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN TARİHÎ KİŞİLİĞİ VE TÜRK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

The Historical Identity of Hacı Bektash Velî and His Effect on Turkish Culture

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

ÖZET

Hacı Bektaş Velî, Ortaasya'da Ahmed Yesevî dergahında yetişmiş, daha sonra Anadolu'ya gelerek özellikle Hristiyan toplumunun çok olduğu Kapadokya bölgesine yerleşmiştir. Orada dergâhını ve ocağını uyandıran, bir yandan Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması konusunda çalışan, Türk Coğrafyası için örnek liderler yetiştiren, Türk toplumunu birlik-beraberlik ülküsünde bütünleştiren gerçek bir mutasavvıf ve toplumun hocasıdır. Dinî-fıkırî ve sosyal yapısına bakıldığı zaman, Hacı Bektaş Velî'nin itikad, ibadet, ahlak konularıyla kültürel ve sosyal konularda evrensel bir metot uyguladığı görülmüştür. Özellikle de İslam Dini'nin genel hükümlerini Türk'ün anlayabileceği bir anlayışla işlemiştir. O, Kur'an-ı Kerim ve Hadislerin ışığında tıpkı Hz. Muhammed devri Müslümanlarının yaptığı gibi Türk insanını birlik ve beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, eğitmeye ve lider olarak yetiştirmeye çalışmıştır. Onun tesirleri 13. yüzyıldan günümüze kadar gelmiş, Türk insanının kültürel kimliğini de korumasını sağlamıştır. Yedi yüz yıldan bu yana dünya görüşünde yanılmayan ve ileriki yüzyıllara da dünden bugüne mesajlar veren Hacı Bektaş Velî'nin görüşleri bugünün insanının bile görüşlerinin tayininde etkili olmuştur. Bu bakımdan onun görüşlerini anlamak için ilk önce onun eserlerini ve hakkında yapılan çalışmaları bilmek gerekir.

Hacı Bektaş öğretisi, Balım Sultan tarafından yazıya alınarak yayılmış ve şekillenmiştir. Daha sonra bu öğretiyi benimseyen ve Hacı Bektaş'ın yolundan gidenler tarafından okullaşan bu kuruma Bektaşilik adı verilmiştir. Bektaşî inancı Mısır'dan Balkanlar'a kadar çok geniş bir alana yayılmış, Türk kültürünü, töresini, adaletini gittiği yerlerde benimsetmiştir. Anadolu'yu aydınlatan, Anadolu insanına coşkulu, sevecen ve hoşgörülü bir yaşam reçetesi sunan Hünkâr Hacı Bektaş Velî, söz ve gönül mülkünün sultanıdır. Çağlardan beri yaşayan efsanelerin de gösterdiği gibi karşılıksız vermenin sınırsız ödüllendirilişi, tamahkâr olmamanın gereği, elindeki kıymetini bilmek gibi değer yargıları onun bizlere sunduğu güzel örneklerden birkaçıdır. Daha pek çok güzel ve olumlu davranış özelliğinin işlenip aşılandığı bu verimli topraklar, onun güzelliklerine güzellik katan, nadide tohumlar eken Hacı Bektaş Velî ile zenginleşmiş, meyve vermiş ve meyve vermeye de devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Kültür, Dört Kapı Kırk Makam, Hoşgörü, Edebiyat

ABSTRACT

Hacı Bektash Velî was educated in Ahmet Yesevi's dergah in the Central Asia and then moved to Cappadocia in Anatolia where there was Christian population density. He set up his dergah there, worked on the Turkicized and Islamise of Anatolia; educated model leaders for Turks and united Turkish people. When the religious beliefs and social structure of this society are examined, it is realized that Hacı Bektash Velî applied a universal method in dealing with cultural and social issues as well as issues related to faith, worship and ethics. He especially examined the general rules of Islam from such a perspective that Turkish people can easily understand. He collected the Turkish people around the ideal of unity and solidarity; educated them; and trained them to be great leaders just like the Prophet Mohammed did in his own period. His influence can still be realized today and this also contributed to the protection of Turkish cultural identity. He gave messages from past to present for the coming generations and his ideas still affects the way people deliver their opinions. Therefore, it is necessary to scrutinize the studies conducted on Hacı Bektash Velî and his works to be able to understand his ideology better.

Hacı Bektash Velî doctrine was put into written form by Balım Sultan. Thus, it became widespread. Then, people who followed his way and accepted his doctrine established Bektashism. Bektashi belief spreaded out from Egypt to the Balkans and get the people in these regions accept Turkish culture, customs and justice. Hacı Bektash Velî enlightened Anatolia and taught being tender, tolerant and enthusiastic to Anatolian people. Being grateful, not being greedy, appreciating what you have in your hand are among the samples of this ideology. Trained with this doctrine, this region yielded fruits and still goes on yielding.

Key Words: Hacı Bektash Velî, Culture, Four Doors Forty Posts, Tolerance, Literature

A. Hacı Bektaş Velî'nin Tarihî Kişiliği

Bilindiği gibi Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin asıl adı; '**Bektaş** olup, babası Horasan hükümdarı İbrahimü's-Sânî diye lakaplandırılan *Seyyid Muhammed b. Mûsâ Sâni*'dir. Annesi de Nişaburlu âlim bir zat olan *Şeyh Ahmed*'in kızı *Hatem (veya Hatme) Hatun*'dur.¹ O'nun yaşadığı döneme ait kaynaklar ve vakfiyelerde kendisinden daima '*Hacı Bektaş*' şeklinde bahsedilmekte ve bu '**Bektaş**'ın lakap olarak kullanıldığı görülmektedir. Bektaşî kaynaklarında da bu Bektaş'ın yanında '*hüdevandigar*' kullanılmaktadır.

Hacı Bektaş Velî'nin **soyu** ise; Velâyetnâme'ye göre Hz. Ali'ye kadar uzanmaktadır. 1343'te ölen Vâsîfî, eserinde Hacı Bektaş'tan 'Seyyid' diye bahseder.

¹ Hacı Bektaş Velî'nin menkabevi hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Duran, Hamiye, *Hacı Bektaş Velî'nin Velâyetnâmesi*, Doktora Tezi.

Bu, Hacı Bektaş'ın ilk zamanlardan itibaren Hz. Peygamber soyundan sayıldığını göstermektedir. Bu dönemde yaşayan tarihî şahsiyetler ve yazılan eserlerin verdiği bilgiler doğrultusunda Hz. Ali soyundan olduğunu kabulde şartlar lehte görülmektedir.

Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Velî, mücerred göçmüş, kendi çoluk çocuğu olmamıştır.

Velâyetnâme'de **Hacı Bektaş Velî**'nin doğumu, ölümü ile ilgili bir tarih yok; fakat Hacı Bektaş İlçesi Kütüphanesi'nde bulunan bir yazmada onun 63 yıl yaşadığı 1209'da Nişâbur'da doğup 1270'de Suluca Karahöyük'te öldüğü kaydedilmiş ve bu bilginin '**Silsile-nâme**'den alındığı belirtilmiştir.²

Hacı Bektaş Velî; Taşköprülüzâde'ye göre I. Murad (1362-1389), Âli'ye göre, Orhan (1326-1382) devri uleması arasında yer alır. Buna mukabil Velayetnâme'de adı geçen şahısların çoğu (Mevlâna, Seyyid Mahmud Hayrani, Nureddin b.Cece, Hacım Sultan XIII. yüzyıl şahsiyetleridir.

Hacı Bektaş Velî'nin Hacc farızasını yerine getirdiği, Anadolu'ya gelmeden önce *Necef, Mekke, Medine, Kudüs, Halep, Elbistan, Kayseri*, gibi yerleri gezdiği, erbainler çıkardığı, Mekke'de üç yıl kaldığı yazılıdır.³

Hacı Bektaş Velî, Orta Asya'da Ahmet Yesevî dergâhında Lokman Perende'nin⁴ yanında eğitimine başlar, orada yetişir. Olgunluk çağına gelince icazetnâmesini alır, daha sonra irşad göreviyle Anadolu'ya gelir⁵, özellikle Hristiyan toplumun çok olduğu **Ürgüp-Göreme** yöresine yerleşerek orada dergâhını ve ocağını uyandıran, bir yandan merkezden muhiye yayılacak ve genişleyecek olan Türk coğrafyası için örnek liderler yetiştirir.⁶

Hacı Bektaş Velî'nin eserlerinin fikrî, felsefî yönüne ve dinî, sosyal içerikli iletilerine baktığımız zaman görürüz ki o; *itikât, ibadet, ahlak ve sosyal konularda* İslam dininin genel hükümlerini Türk'ün anlayabileceği şekilde işler. O, Kur'an-ı Kerim ve hadislerin ışığında tıpkı Hz. Muhammed devri Müslümanlarının bir araya gelmeleri gibi, Türk insanını birlik-beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, bütünleştirmeye, eğitmeye ve lider olarak yetiştirmeye çalışan⁷ gerçek bir mutasavvıf ve toplum önderidir.

Onun tesirleri, 13. yüzyıldan günümüze kadar gelmiş, kendisi Türk insanı-

2 Blz. Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Velî ve Makalât*, Ankara, 2002, s.38.

3 Gölpınarlı, *Velâyetnâme*, s. 17.

4 Lokman Perende, bâtin ve zâhir ilimlerine sahip âlim ve mübarek bir zâttır.

5 Gölpınarlı, Abdülbaki, *Velâyetnâme, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*, İstanbul, 1958 s.1-4; Duran, Hamiye, *Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makalât'ında Din ve Tasavvuf*, Ankara, 1988, s.14 (Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Yüksek Lisans Tezi).

6 Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Velî'nin Makalât'ında Görülen İlim, Hoşgörü, İnsan Sevgisi ve Sosyal Barışı Simgeleyen Unsurlar, Saim Sakaoglu'na Armağan*, Konya, 2006, s.521.

7 Güzel, Abdurrahman, age., s.522.

nın kültürel kimliğini de korumasını sağlamıştır. Sekiz yüz yıldan bu yana dünya görüşünde yanılmayan ve iletileri gelecek yüzyılları da şekillendirecek olan Hacı Bektaş Velî, Türk düşünce tarihinin önemli isimlerinden biridir. Bu bakımdan onun Türk kültür ve düşünce tarihindeki yerini, etkilerini görmek için eserlerini, felsefesini iyi bilmek gerekir.⁸

B. Eserleri

Bilindiği gibi, yakın zamana kadar Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu bilinen eserlerin sayısı oldukça azdı. Fuat Köprülü, "*Anadolu'da İslâmiyet*" adlı makalesinde Hacı Bektaş Velî'nin; **Fâtîha Tefsiri**, **Makâlât'ı** ve **Farça bir eseri** olduğunu yazmaktadır.⁹ Daha sonraki araştırmacıların ise, Hacı Bektaş'a ait olduğunu söyledikleri eserler şunlardır:

1. Besmele Şerhi: Bir nüshası *Manisa Kütüphanesi*'nde bulunan bu eser; Türkçe olarak kaleme alınmış, **Besmele** nin mana ve ruhunu, Kur'an'dan ayetler ve Hz. Muhammed'den hadisler ve bazı kıssalardan da örnekler getirerek, **Besmele Tefsiri** adıyla 1989'da Rüştü Şardağ tarafından neşredilmiştir.¹⁰

Master ve Doktora çalışmalarını nezaretimde yapan sayın **Yrd. Doç. Dr. Hâmiye Duran**, **Hacı Bektaş Velî**'nin **Besmele Şerhi**'ni günümüze göre yapılanlardan çok farklı olarak hazırlamıştır. Zira **Hâmiye Duran**, İslâm dini ve edebiyatımızda; 'Divân edebiyatı, Yenileşme devri Türk edebiyatı, Türk Halk edebiyatı, Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı ve Türk folklorunda Besmele geleneği'ni derin vukufiyetiyle ortaya koymuştur. Ayrıca **Hacı Bektaş Velî**'nin '**Besmele Tefsirini**¹¹ de herkesin anlayabileceği bir üslupla, nüshaların da karşılaştırılması suretiyle enfes bir şekilde toplumun istifadesi ve hizmetine sunmuştur. Bu sebeple kendilerine gönülden takdir ve tebriklerim daim olacaktır.

2. Fâtîha Suresi Tefsiri: Hacı Bektaş Velî'nin böyle bir eseri bulunduğunu ilk defa Fuad Köprülü haber vermiştir. Ancak o da **Bahâ Sa'id Bey**'in verdiği malumata dayanır. **Bahâ Sa'id Bey**, sonradan yanan *Tire Kütüphanesi*'nde Hacı Bektaş'a ait bir Tefsir-i Fâtîhâ olduğunu söylemiştir.¹² Prof. Dr. Esad Coşan ise, "*Tire Kütüphanesine gittiğini, fakat eserin ne nüshasına, ne de eserle ilgili bir kayda rastlayamadığını*" belirtmektedir.¹³

Yanımda Master ve Doktora çalışmalarını yapan **Doç. Dr. Hüseyin Özcan** öğrencime verdiğim tavsiyeler gereği, o da yorulmak bilmeyen bir çalışma

8. Güzel, Abdurrahman, age., s.522.

9. M. F. Köprülü, "*Anadolu'da İslâmiyet*", Mıhrab, s. 86.

10. Özcan, Hüseyin, *Hacı Bektaş Veli Fâtîha Tefsiri*, İstanbul 2008; Rüştü Şardağ, *Hacı Bektaş Velî, Şerh-i Besmele*, Ankara, 1989.

11. Dr. Hâmiye Duran, **Besmele Tefsiri (Şerh-i Besmele) Hünkar Hacı bektaş Velî**, Türkiye D.V.Y., Alevi-Bektaşî Klâsikleri, Ankara 2007.

12. M. F. Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, Mıhrab; "*Bektaşiliğin Menşeleri*", Türk Yurdu, C. II, Nu: 8 (Mayıs 1341).

13. E. Coşan, a.g.e., s. XL.

ve araştırma neticesinde yıllar sonra **İngiltere British Museum**'da **Hacı Bektaş Velî**'nin '**Fatiha Tefsiri**'ni¹⁴ buldu ve yayımladı. Bu da bizim için önemli son derece önemli çalışmadır. Takdirlerim ve gönülden tebriklerimi sunarım.

Bilindiği gibi mutasavvıfların bilhassa, *Fatihâ, Yasin-i Şerif Tefsiri* gibi birtakım tefsirler yapmaları Hacı Bektaş'ın da böyle bir eseri bulunabileceğini muhtemel kılmaktadır.

3. Makâlât: Prof. Dr. Esad Coşan tarafından "**Doçentlik Tezi**" olarak hazırlanıp daha sonra da yalnız *mensur bölümü* neşredilen *Makâlât*'ın¹⁵ aslı Arapçadır. Velayet-nâme'de "**Said Emre'nin Makâlât'ı Türkçeye çevirdiği**" söylenir. Oldukça zengin bir nüsha özelliğine sahip olan bu eserin, *manzum ve mensur* olarak kaleme alınmış nüshaları da bulunmaktadır.

Bu eser, rahmetli Prof. Dr. Esad Coşan Hoca'nın bizzat kendi eliyle bana teslim ettiği '*manzum ve mensur çalışmaları*'. Onun bana, damadının **Demetevler**'deki evinde 1993'te bir **sabah kahvaltısı** esnasında üçümüzün beraberliğindeki ifadesi şu şekildedir:

"Abdurrahman, ben bundan böyle mesleğimin önemli bir yönü olan dinî faaliyetlerle meşgul olacağım. Sen de '**Gazi Üniversitesi'nde Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi**' kurduğuna göre, artık senin bu çalışmaları bizzat yapacağına olan inancım sebebiyle bu nüshaların tarafından neşrini istiyorum."

Ben de bunu bir '**Vasiyet olarak**' kabul edip, manzum ve mensur Makalat nüshalarını kendilerinden teslim alıp, her ikisini bir arada '*Hacı Bektaş Velî ve Makalatı*' adıyla neşrini sağladım. Ancak tarafımdan neşredilen bu eser, sadece metinden ibaret olmayıp, ayrıca Hacı Bektaş Velî'nin *tarihî ve menkıbevi hayatı*, onun *dört kapı kırk makamı ve Pir-i Türkistan Ahmed Yesevi ile bu bağlamdaki birliktelikleri* de bizzat yapmaya çalıştım. Çünkü bu eser bana bir '**Vasiyet**' olarak bırakılmış ciddi bir emek mahsulüdür. Ayrıca bu eserde, yalnız *mensur Makalat* değil, aynı zamanda mensur Makalat'ın günümüz Türkçesine aktarımı ve **Manzum Makalat**'ın aynı neşirde bir bütün hâlinde bulunmaktadır. Bu sebeple böyle bir **Vasiyeti** de yerine getirdiğim için mutluyum.

Demek oluyor ki Makâlât'ın Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu konusunda hiç şüphe bulunmamaktadır. Çeşitli dinî ve tasavvufî meselelerin çok açık bir şekilde ele alındığı bu eserde, Hacı Bektaş Velî'nin şimdiye kadar anlatıldığı gibi *şîbâtınî bir kişilikte değil*, aksine *İslâm şeriatına bağlı bir mutasavvıf* olduğuna açıkça gösterilmektedir.

¹⁴ Hüseyin Özcan, *Fâtiha Tefsiri- Hacı Bektaş Velî*, İstanbul 2008.

¹⁵ E. Coşan, *Makâlât*, Sehâ Neşriyat, Ankara, 1980.

Makâlât “dört kapı-kırk makam” tertibi üzere kaleme alınmıştır. Bu terip, Ahmed Yesevî'nin “*Fakr-nâme*”siyle uyushmaktadır.¹⁶

Bilindiği gibi dört kapı (şariat-tarikat-marifet-hakikat) kırk makam anlayışı Türk mutasavvıflarının kabul ve takip ettikleri bir süluk anlayışıdır. Makâlât, bu özelliğiyle, Fakr-nâme'nin bir şerhi gibidir. Bir Hacı Bektaş muakkibi olan Yûnus Emre de, şiirlerinde bu süluk usulünü oldukça geniş olarak ele almıştır. Bu da bize göstermektedir ki *Türkistan'da Ahmed Yesevî* ile başlayan tasavvuf hareketi, Anadolu'da *Hacı Bektaş Velî ve Yûnus Emre* ile hayat bulmuştur. Bu üç gönül adamı fikirleri itibarıyla birbirini takip eden ve Anadolu'da ileriki yüzyıllarda da aynı şekliyle devam eden “*Türklük-İslamlık bütünleşme*” zincirinin halkaları olarak devam edeceklerdir.¹⁷

4. Kitâbü'l-Fevâ'id: İstanbul Üniversitesindeki nüsha (TY.55)'da, anlam üçüncü şahıs ağızından verilmektedir. Abdülbâki Gölpınarlı, bu eserin Hacı Bektaş Velî'ye ait olmayıp, Mesnevî, Nefehât... gibi bazı tasavvufi eserlerden ıktıbaslarla oluşturulduğunu söyler.¹⁸

Eserin, üniversitedeki yazması Türkçeye çevrilmiş ve basılmıştır.¹⁹ Eser muhtevâ olarak *Makâlât*'la çok büyük benzerlikler göstermektedir. Prof. Dr. Esad Coşan, eser hakkındaki görüşlerini belirtirken, eserin gerçekten Hacı Bektaş'la ilgili olduğunu, ancak “*eserin muhtelif ilâve ve tahrifler ile aslı hüviyetinden uzaklaştığı*”nı²⁰ söyler.

5. “Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye” adlı bir diğer eserin de Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu bilinmektedir. Eserin bugüne kadar iki nüshası bulunmuştur. Bunlardan birincisi Farsça olup, *İran İslam Şurası Kütüphanesi*'nde, ikincisi de *İstanbul Belediye Kütüphanesi*'ndedir. Daha sonra bu eser, *Davut Duman* tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve **Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi**²¹ tarafından da Türkçe-İngilizce olarak yayımlanmıştır. Ancak bu eser hakkındaki kesin görüşlerimizi ileride yapacağımız araştırmalarımız neticesinde vermeliyiz. Çünkü araştırmamızda, bir yandan yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerdeki nüshalarının olup olmadığını, diğer yandan bu eserin de Hacı Bektaş'ın diğer eserleriyle muhteva bakımından aynılık arz edip etmediğinin tespiti gerekmektedir. Ancak mevcut eser okunduğu zaman bunun, bir yandan Ahmed Yesevî, diğer yandan da Hacı Bektaş'ın eserleriyle örtüştüğü görülmektedir. Ama şimdilik eseri araştırma safhasında tutuyoruz. Neticede gerekli kararımızı vereceğiz.

16 Bu benzerlikler için bkz. Abdurrahman Güzel, “*Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâmesi ile Hacı Bektaş Velî'nin Makâlâtı Arasındaki Ortak Motifler*” Miletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1992, s. 33-43'ten ayrı basım.

17 A. Güzel, *Hacı Bektaş Velî*, Ankara 1998, s. 16-36.

18 Türk Ansiklopedisi “*Bektaş*” maddesi.

19 *Hazret-i Hünkar Hacı Bektaş Velî'nin Vasiyetnâmesi, Kitâbü'l-Fevâ'id*, İst. 1959.

20 E. Coşan, a.g.e. s. XXXIX.

21 *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2009.

6. Şathıyyât: Hacı Bektaş Velî'nin iki sayfa kadar tutan bir şathıyyesi olduğunu yine Abdülbâki Gölpinarlı nakletmektedir. 1680 yılında Enverî mahlaslı Hurufî ve Nakşî bir müellif tarafından nazım ve nesir karışık olarak **“Tuhfetü's-Sâlikîn”** adıyla şerhedilen bu eserin yeri bilinmiyor. Bu konuda, Türk Ansiklopedisi'nin **“Bektaş”** maddesinde sınırlı bilgi veren **A. Gölpinarlı**, eserin bulunduğu yeri zikretmemiştir.

7. Nasihatler: Hacı Bektaş Velî'ye ait, *nasihat ve vasiyetlerin* bir nüshasının Hacı Bektaş İlçesi Halk Ktp. no: 29'da kayıtlı olan ve Dedemoğlu tarafından yazılan **“Akâid-i Tarikat”**ın hemen arkasında kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca bu Nasihat-nâme'nin İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 891'de kayıtlı bulunan **“Mecmuatü'r-resâil”** içinde de eksik bir nüshasının bulunduğu da bilinmektedir. Ancak bu nasihatlerin gerçekten Hacı Bektaş'a ait olup olmadığı konusunda kesin bir delil bulunmamaktadır.

8. Hacı Bektaş'a Ait Olduğu Söylenen Diğer Eserler: Abdülbâki Gölpinarlı tarafından Hacı Bektaş'a ait bir **“Hadis-i Erba'în Şerhi”** bulunduğu nakledilmiştir.²² Ancak Hacı Bektaş'a atfedilen şirhlerin de esasen, **“onun nefes evlâdı olarak bilünen ve İdris Hoca ile Hâtun Ana soyundan gelen üç Bektaş Çelebiden ilki olan Zehr-nûş Yûsuf Bali oğlu Bektaş Çelebi (1554-1580)'ye ait olduğu muhtemel görülmektedir.”**²³ denilmektedir.

Hacı Bektaş Velî'nin **“Hundâ-nâme”** ve **“Üssü'l-Hakikâ”** adlı iki eserinin daha olduğu söylenmekteyse de, şimdiye kadar bunların hiçbir nüshasına rastlanılmaması, bizim bu eserlerin niteliği hakkında bir yargıda bulunmamızı güçleştirmektedir.²⁴

B. HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN TÜRK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bilindiği gibi **“Yüce medeniyetleri yüce şahsiyetler meydana getirir.”** veciz sözü gereğince Türklüğün on bin yıllık tarihî akışını, Türk insanının pek çok abidevî şahsiyetleri meydana getirmişlerdir. Bu cümleden olarak **Anadolu sahasının** ilk mübeşşirlerinden olan; **Mevlana, Hacı Bektaş Velî, Ahi Evren, Yunus Emre'ler** Ortaasya'dan Anadolu'ya gelerek Anadolu'yu aydınlatırlar ve Türk toplumunu; **“kardeşlik, doğruluk, dürüstlük, din, ahlak, sevgi, birlik-beraberlik ülküsü”** etrafında birleştirirler.

²² A. Gölpinarlı, *Yunus Emre Hayatı*, İstanbul, 1936, s. 302.

²³ Gölpinarlı, A., *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul, 1963, s. 11; Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayını, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî*, Ankara, 1988, s. 48.

²⁴ H. Duran, a.g.e., s. 28-30.

İşte bugün 800. Doğum yılını kutlamak için burada toplandığımız **Hacı Bektaş Velî**; Ortaasya'da Ahmed Yesevî dergahında yetişen, sonra görevle Anadolu'ya gelen, özellikle Hristiyan toplumunun çok olduğu *Kapadokya bölgesine* yerleşerek, orada dergahını ve ocağını uyandıran, bir yandan *Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması* konusunda çalışan, diğer yandan da *merkezden muhite* yayılacak ve genişleyecek olan *Türk Coğrafyası* için örnek liderler yetiştiren, Türk toplumunu birlik-beraberlik ülküsünde bütünleştiren **gerçek bir mutasavvıf ve toplumun Hoca'sıdır**.

Hacı Bektaş Velî'nin dinî-fikrî ve sosyal yapısına baktığımız zaman görürüz ki, Hacı Bektaş Velî; **itikad, ibadet, ahlak gibi kültürel ve sosyal** konularında evrensel bir metot uygulamıştır. Özellikle de İslam Dini'nin genel hükümlerini Türk'ün anlayabileceği bir anlayışla işlemiştir. O, Kur'an-ı Kerim ve Hadislerin ışığında tıpkı Hz. Muhammed devri müslümanlarının yaptığı gibi Türk insanını halka halka birlik-beraberlik ülküsü etrafında toplamaya, eğitmeye ve lider olarak yetiştirmeye çalışmıştır.

Tesirleri 13. yüzyıldan günümüze kadar gelen Hacı Bektaş Velî Türk insanının kültürel kimliğini de korumasını sağlamıştır. Yedi yüz yıldan bu yana dünya görüşünde yanılmayan ve ileriki yüzyıllara da dünden bugüne mesajlar veren Hacı Bektaş Velî'nin görüşleri bugünün insanının bile görüşlerinin tayininde etkili olmuştur. Bu bakımdan onun görüşlerini anlamak için ilk önce onun eserlerini ve hakkında yapılan çalışmaları bilmek gerekir.

Hacı Bektaş Velî'nin Türk Kültürü üzerindeki etkilerini kısaca vermeye çalışalım:

a.Kişinin ilim sahibi olması ve kendisini bilmesi

Bilindiği gibi İslam'ın genel anlamda bir **eğitim sistemi** olan Tasavvuf'ta **ilim, irfan** ile iç içe telâkkî olunur. *Bilmek* manasında olan ilimde anlamak ve kavramak da şarttır. Bu surette ilim ve irfan birleşmiş olur. Mutasavvıflar *"ilmin amelle birlikte bulunmasını"*²⁵ şart koşarlar. Çünkü bilmeden yapılan dinî işlemlerde sapmalar, buna karşılık tatbik edilmeyen kuru bilgi de ve bal ve sorumluluklar doğurur.

*"Rabbânilerden olunuz."*²⁶ sebebiyle *'ilim öğrenmek her erkek ve kadın müslüman üzerine farzdır,'* hadisi de vardır.

Bilmek manasına gelen *ilim*, Makâlât'ta, şeriat makamlarından ikincisi²⁷ *ma'rifet* makamlarından yedincisi olarak geçmektedir.

25 Keşfü'l-Mahcub, s.89; "Amel içinde ilme bağlı olmak şarttır." a.g.e., s.90.

26 Kur'an-ı Kerim, III/79; COŞAN, a.g.e., s.19.

27 Arapça aslı nüshada 3. makam ildir.

Yine Makâlât'ta, ilmin yeri *göğüstür*. Göğüs ise, gönlün bulunduğu yerdir. Bir şehre benzetilen gönül içinde *rahmanî* ve *şeytanî* iki sultan vardır. Rahmanî olan sultanın adı *akıl'dur ve yedi dizdarından birincisi ilm'dir*.²⁸ Ve dolayısıyla **ilmin aslı** rahmanîdir. Kişi, ilm ile doğru amelleri sayesinde Allah'a kavuşur.

Hacı Bektaş Velî, ilk zamanlardan bu yana insanlara yol göstericiliği sebebiyle ilmi *yıldızlara* benzetir. Nasıl ki kullar açık ve bulutsuz bir havada yollarını kolayca '*yıldızların rehberliğinde*' bulurlar ise, gerçek ilim sahipleri de Hak'tan yana yol bulurlar.²⁹ Hacı Bektaş'a göre; ilim sahipleri (âlimler) olmasa Hakk'tan yana yol bulunmaz. Dolayısıyla âlimleri ana ve babadan daha iyi ağırlamak gerekir. Çünkü **Hacı Bektaş Velî**'ye göre **anne, baba, çocuklarını dünya sıkıntılarından, mihnetinden ve ateşinden korur. Âlimler** ise, müslümanları, ahiret belasından, cehennem ateşinden ve mihnetinden korurlar.

"İlim ehli mecmu'a-ı hassa ve amme faide ederler." Hadis-i Şerifiyle bu fikrini kuvvetlendirir.

Allahu Ta'alâ ilmi ile kullarına çok yakındır ve onların dualarını kabul eder. İlme yakın kimseler de öğrenmekten uzak olamazlar.

Makalat'daki "**Kendini Bilmek (Men arefe nefsehu fekad arefe rabba-hu) Kendüzin Bilmek) hadisi ise; Hacı Bektaş Velîde** oldukça sık kullanılır. Bu söz ile *kendi nefsinin bilen idrak eden insanın Allah'ın zatını da idrak edebileceği* anlatılır. **Vahdet-i vücûd** görüşü içerisinde ele alınan bu söz, Hakikat mertebesinin de onuncu makamıdır.³⁰

Düşünen insan, ilk önce *iki damla su iken*, sonradan içi dışı harikalarla dolu, nice akıl şaşırtıcı organlar ve gönül sevice güzel ahlâk ile bezenmiş olan vücudunun bir yaratıcısı olduğunu idrak eder. İnsan bedeninin mükemmeliyetine ve organlarının yapı inceliğine, işleyişine, faydalarına bakınca yaratıcısının kudretini, büyüklüğünü daha iyi idrak eder ve O'na sevgiyle bağlanır. Vücud denilen bu ince yapıli makinenin Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve inayetinin, rahmetinin eseri olduğunu anlar.³¹ Vücudun organları cisimler âlemine benzediği gibi, insan nurunun vasıfları da Allah'ın vasıflarına benzer.

Allah'ın *diri, ilim, işitme, görme, irade ve sabırlı olma* vasıfları aynen insanda da vardır. Fakat insan ruhu da bu vasıfları kazanmak için bedenine muhtaçtır. Allah ise, bedenden münezzehtir. Cenab-ı Hakk, kainata tasarruf ettiği gibi, insan ruhu da bedenine tasarruf eder. Allah'ın ve nefsin bilinmesi gönül âlemiyle olur.

28 COŞAN, a.g.e., s.34.

29 COŞAN, a.g.e., s.105.

30 DURAN, a.g.e., s.99-100.

31 COŞAN, a.g.e., s.28.

“Nefsini bilen Allah’ı da bilir.” Çünkü insan ruhu **ayna, gönül** görünüş yeridir. Kişi, kalbin zevkini bulur. Aşk nuru ile dolar, birlik âlemine giderse, Hakk’ı bulur, orada kalır.³²

Makâlât, önce kişinin Allah’ın bildirdiklerine inanıp, şükretmesini daha sonra kendisini bilmesi gerektiğini de söyler.

“*Men arefe nefsehu*” sözünü takiben “*Men arefe nefsehu bi’l-fena’i fekad arefe Rabbahu bil-bakâ’i*” (Kim kendinin fani olduğunu bilirse, Rabbi’nin de bakiliğini anlar.)³³ manasına gelen ve insanın fâni olduğunu anlatan güzel bir sözdür.

Ayetlerle birlikte Allah’ın, birliğini, azametini, celâlini, kudretinin kemâlini, merhametini, cemâlini, hikmetlerini vs. izah eden Hacı Bektaş Velî, insanın bir terkip içerisinde yaratılan kainatın küçük bir nüshası ve insanın en yüce varlık olduğunu söyler.

“*Pes eyle gerek kim*” ilim ile irdeleye ve izleye, isteye ve gözleye, “*Arş’dan tahta’s-saraya değin ne kim varısa kendüde bula.*”

“*Pes imdi*” *Arş ile ferş arasında çok türlü nesneler vardır. İlle âdemden ulusu yokdur.*³⁴

Daha sonra insan vücudunda her ne varsa (ruh da dâhil olmak üzere) Kainata teşbih edilmiştir.

Yedi kat göklerin üstünde bulunan

“*Arş can hazinelerinin (akıl, ilham, fehim, ışk-ı dîdâr, ma’rifet...vs.)* bulunduğu insan başına, *arka* (beden) göğze; *taban* (ayaklar) yere benzetilmiştir. *Akıl ay’a, ma’rifet güneş’e, ilim yıldızlara; sünük (kemik) ve ilik oluşuna; kaygı buluta, gözyaşı yağmura benzetilmiştir.* Bu benzetmeler oldukça fazla yer tutmaktadır.³⁵

Ayrıca, nefsi şeytanın naibi olarak tanımlayan Hacı Bektaş Velî, şeytanî (kibir, hased, cimrilik, tama, gıybet...vs.) hasletlerle; Rahmanî (miskinlik, sabır, korku, ilim, cömertlik, marifet, akıl) hasletlerini birbirinden ayıramayan insanların, kendilerini, dolayısıyla Hakk’ı bilmekten uzak olduklarını söyler. *Rahmanîyi şeytanîden ayırt eden kimse kendini bilir, Tanrı’ya yol bulur.* Aksi takdirde o kişi insanlık mertebesinde değildir.

“*Zirâ kim biregü Rahmân ile şeytani seçildiğini bilmeyince hem kendüyi dahı bilmez ve bir kimesne kendüzin bilmeyince Çalab Ta’âlâ’yı dahı bilmez.*”³⁶

32 Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Ma’rifet-nâme*, İstanbul, 1978 s.46.

33 İbrahim Hakkı, a.g.e., s.49.

34 COŞAN, a.g.e., s.61.

35 COŞAN, a.g.e., s.62.

36 *Kur’ân-ı Kerim*, XXII/85; COŞAN, a.g.e., s.58-83.

“Şu halde Tanrı'yı bilmek isteyen insan önce kendini bilmelidir. Allah insanı bütün yarattıklarından daha güzel ve mükemmel yaratmıştır ve bütün kainatın üstün kainata hükmedici ve kendine tapıcı yaratmıştır. Kendini bilmeği ve sevmeyeği ihsan etmiştir.”³⁷

B. SOSYAL BARIŞI OLUŞTURAN UNSURLAR

Hacı Bektaş, **Makalât**'ında ifade ettiği '**Sosyal Yapı**'yı, **Dört Kapı-Kırk Makam**' içinde Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve Hz. Muhammed'den hadisler getirerek şu ifadelerle özetlemektedir:

1. İnsanoğlunun günlük hayatındaki çalışmalarında daima **Helal kazanmayı, Helalinden yemeyi, Helal giyinmeyi ve fâizi haram bilmeyi**, öğütlerken,

“Allah, alış-verişi helal, ribâyı haram kılmıştır.”³⁸ “Size verdiğimiz rızıkların iyi olanlarından yiyeceğiniz” “Elbisenizi temizleyiniz” (XX. Sure, a. 81 ayetlerini,

2. Evlenmeyi (Nikah Kıymak) tavsiye ederken de;

“Kadınların sizce en uygun olanları ile nikahlanın” (4. Sure, a. 3) ayeti ve **Hz. Muhammed**'in

“Nikah benim sünnetimdir, kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o bizden değildir.” hadisini,

3. **Şefkat ve merhamet sahibi olmayı**, “Şefkat imandandır” ve “Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki göklerdekiler de size merhamet eylesinler.” sözlerini mutlaka bir ayet ve hadise dayandırmaktadır.

3. **Herkese karşı sevgi ile bakmayı,**

“İnsanların bir kısmı Allah'ın yanı sıra ortaklar edinmişler ve) onları, Allah'ı sever gibi severler (halbuki insanlar Allah'ı çok sevmektedirler) (Bakara S. a.163).

4. **Fakirlikten şikayetçi olmamayı ve kanaatkar olmayı,**

“Beni Müslüman olarak öldür ve Salih kullar arasına ilhak eyle” (Bakara S. a.163) ve **Hz. Muhammed**'in;

“Kainata nispetle aşk, onun ruhu ve özüdür”; “Fakirlik, benim övün-cümdür, kıyamet günü onunla iftihar edeceğim.” hadisi aşk, şevk, fakirlik ve kanaatkarlık konusunda esas teşkil etmektedir.

37 COŞAN, a.g.e., s.53-54.

38 DURAN, a.g.e., s.96-98.

Makalat'ta aşk, **gül-i reyhan**'a benzetilmektedir. Aşk, Allah'ın zâti tecellisi kabul eden ve âlemlerin yaratılışını aşka bağlayan Hacı Bektaş Velî, **gül-i reyhan** metaforuyla âşıktaki meydana gelen ilâhi zât tecellisini anlatmak ister. Hacı Bektaş Velî,

“Aşkların kendileri ölür, fakat canları ölmez.” demektedir. Yunus da; **“Ölür ise ten ölür, Canlar ölesi değil”** demektedir.

5. Edep sahibi olmayı: Allah'a ulaşmak, insanlar arasında sosyal barışın olması ancak **saygı ve edeb** ile olur. Hz Ali;

“Mal ve soy ile bir şeref olmaz; şeref ancak bilgi ve edeb ile olur.” derken, **H. Muhammed** de;

“Edeb aklın dış şekli ve dış görüntüsüdür.” buyurur.

6. Utanmayı, Hacı Bektaş Velî utanmayı da,

“Utanmak imandandır; utanması olmayanın imanı da yoktur” buyurur.

7. Sabır ve Kanaat sahibi olmayı, Hacı Bektaş Velî, **“Sabır, utanmak ve kanatın akıl içerisinde olduğunu, bunların riya ve tama'ı gönül şehrinde çıkardıklarını ve şeytanın üç nesli ile yenildiğini”** ifade eder.

8. Cömert olmayı: Cömertlik, Allah yolunda, vatan uğrunda, milletin ve devletin selameti için, malının bir kısmını seve seve bu uğurda sarf etmesi, fakirin hakkını vermesidir.

H. Muhammed, **“Cömertlerin el açıklığı, cömertlik ... insanı Cennet'e sevk eder.”** buyurur.

9. Mütevazı (alçak gönüllü) olmayı: Hiç kimseyi incitmemesi, toprak gibi verimli olmayı, ateş gibi yakıcı, sel gibi boğucu olmamayı tavsiye eder.

10. Elinden gelen iyilikleri esirgememeyi: Makalat'ta bu konu Bakara Suresi'nin 261. ayetindeki

“Mallarını Allah yolunda harcayanlar (her birinden yüzer tane tohum mevcut yedi başak bitiren bir tohum tanesi gibidir.” ayetiyle anlatılır. Yani herkesin elinden geleni esirgememek fikri İslamın veren elin, alan elden üstün olduğu, verilen malın eksilmeyeceği, aksine artacağına vurgulanışı ve böylece sosyal barışın sağlanacağı vurgulanmaktadır.

11. Yerinde hakikatleri söylemek ve Sır sahibi olmayı: Kulun zamanı gelince gerçekleri, doğruları söylemesi gerektiğini, fakat zamanı gelince de saklanması gereken sırları, kerametleri gizlemesidir.

C. HOŞGÖRÜ – İNSAN SEVGİSİ SOSYAL BARIŞ

İnsanların, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, farklı milletlerden ve kültürlerden gelmeleri, değişik düşünce ve görüşe sahip olmaları onların inançlarını da etkilemiş sonuçta din ve ibadette şekil yönünden farklılıklar ortaya çıkmıştır. Aynı dine mensup insanlar arasındaki farklı düşünce ve anlayışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çeşitli dinlerle tanışmış olan Türkler X. yüzyılda İslamiyeti kabul ettiler. Orta Asya'dan Avrupa ortalarına kadar geniş bir coğrafyada hüküm süren Türkler, birçok kültür ve inançlarla karşılaşarak **syncretist (bağdaştırıcı) ve hoşgörülü** bir yapıya sahip oldular.

*Türk devlet yönetimi inanışlar açısından Müslümanlara olduğu kadar, gayri Müslimlere de hoşgörü ile yaklaşmıştır. Anadolu'nun fethinden önce Doğu Anadolu'da yaşayan ve **Gregoryan mezhebine mensup Ermeniler ile Süryaniler, Bizanslı Rumlar tarafından Ortodoks mezhebine geçmeye zorlanmışlar**, kabul etmeyenler, toprakları ellerinden alınarak Orta Anadolu'ya tehcir edilmişlerdi.*

*Halbuki Anadolu'yu fetheden Türkler, Ermeniler başta olmak üzere çeşitli milletlere ve dinlere mensup insanları da himayelerine alarak ülkeyi şefkat ve adaletle yönettiler. Türklerdeki bu hoşgörü onların anavatanlarından Anadolu'ya taşıdıkları özellikleriydi. Zira Orta Asya'da hâkimiyetlerindeki, Hristiyan, Musevî ve Müslüman cemaatleri bir arada yaşatan Türkler yeni fethettikleri Anadolu'da da çeşitli din ve mezhep mensuplarını aynı hoşgörü ile idare etmişlerdir. Onların bu hoşgörüsü savaşlarda bile kendini gösterir. Müslümanlara karşı düzenlenen **Haçlı Seferleri sırasında bozguna uğrayan, esir düşen, yolunu kaybeden aç ve susuz kalan Haçlılara dahi Türklerin şefkat ve merhamet elini uzattığını tarihçilerimiz bizzat Haçlı kaynaklarından zikreder.***

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti kendi sınırları içinde yaşayan çeşitli din ve ırktan milletlerin ve etnik grupların dilini ve dinini değiştirmeye teşebbüs etmemiştir. Bu farklı din ve etnik gruba mensup insanlar asırlarca huzur ve refah içinde bir arada yaşamışlardır.

Hem Selçuklular hem de Osmanlı döneminde devletin uyguladığı bu hoşgörünün temellerini atanlar hiç şüphesiz Yunus, Mevlana ve Hacı Bektaş Velî gibi din ve fikir adamları olmuştur.

Yetmiş iki millete aynı gözle bakmak, onları ayıplamamak,

Bütün mülke tek bir gözle bakıp herhangi bir kişinin işlediği iyidir veya kötüdür dememek, yalnızca iyilikleri anlatmaktır. Kişi, yaptığı iyiliği ve başkasının kendisine yaptığı kötülüğü unutmamalı; kendisine başkalarının yaptığı iyiliği ve kendisinin başkalarına yaptığı hatayı unutmamalıdır.

“Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz size” dir ayetinin temeli ayıplamamak fikrini işler. Yunus da;

*Cümle yaradılmışa bir gözle bakmayan
Hakka müderris ise hakikat’de âsidir*

*Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen
Tâ âşıklar safında imân olasın sâdık*

*Ben gelmedim dâvi için, benim işim sevi için
Dostlar evi gönüller yapmaya geldim*

*Gelün tanuş olahım, işi kolay kılalım
SeVelîm sevillelim, bu dünya kimseye kalmaz.*

Bu büyük insanların önce Anadolu Türkünün kalbine, sonra da devlet nizamına işlediği hoşgörü XIII. yüzyılda Horasan’dan gelen, anne ve baba tarafından Türk olan Türkistan Pir’i Ahmed Yesevî’nin halifelerinden **Lokman Perende’nin** yanında yetişen **Hacı Bektaş Velî** ile devam etmiştir.

O Ahmet Yesevî’nin oluşturduğu ‘dört kapı’ (şariat, tarikat, marifet, hakikat) doktrini benimsenmiş, Türk töresini iyi bilen, ustaca kullanan ve Türk diline hakim bir ‘toplumun hocası’dır. Hacı Bektaş Velî’nin Anadolu’ya geçtikten sonra Horasan’dan aldığı dört kapının her birine onar makam ekleyerek şekillendirdiği ve çevresinde bulunanlara bunların dini ve sosyal faydalarını anlattığı dört kapı, kırk makam doktrini bu düşünceyle bezenmiş Anadolu kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır.

Hacı Bektaş öğretisi, Balım Sultan tarafından yazıya alınarak yayılmış ve şekillenmiştir. Daha sonra bu öğretiyi benimseyen ve Hacı Bektaş’ın yolundan gidenler tarafından okullaşan bu kuruma **Bektaşilik** adı verilmiştir. Bektaşî inancı Mısır’dan Balkanlar’a kadar çok geniş bir alana yayılmış, Türk kültürünü, töresini, adaletini gittiği yerlerde benimsetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun en parlak dönemlerinde ona kuvvet veren Yeniçeri ordusu da Bektaşî öğretisini benimsemiştir.

Hacı Bektaş düşüncesini bugüne kadar dünyanın değişik yerlerinden birçok insan benimsemiştir. Hacı Bektaş öğretisinin bu kadar çok yayılmasının sebeplerinden biri onun eğitim çemberinde *kadın ve erkeğin birlikte yer almasıdır*. Ona göre kadın ve erkek eşdeğerdir ve birbirinin tamamlayıcısıdır.

Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelişine ilişkin efsanevî anlatım, onun Anadolu'ya 'güvercin donunda' geldiğini vurgulamaktadır. Hiç şüphesiz **güvercin, barışı** simgelemektedir. Hacı Bektaş Veli'nin kendi adına kurulan müzesinde bulunan bir elinde geyik bir elinde aslan tutan hayalî portresi onun barışçı kişiliğini, zayıf kuvvetliye ezdirmeyen, karşıtlar arasında uzlaşma sağlayan öğretisini simgelemektedir.

"Eskiye terk, câhile ölüm, ârife ise doğumdur."

diyerek Hacı Bektaş gereksiz tutuculuğu yererek yenilikçiliğin önünü açar.

"Mertebe ve makam yoktur, dostun gönlünden başka."

diyerek ise insan ve dost sevgisini her türlü makamın üstünde tuttuğunu vurgular.

Herkese ve her şeye karşı sevgi ile bakmayı öğütleyen **Hacı Bektaş Veli'nin hoşgörüsü** de o kadar geniş kapsamlıdır ki, sadece insanları değil tüm canlıları kapsar. Bu yüzden bugün yolunu izleyenler *"Marulu seviyorsan, gübreyi de hoş görmeyi bilmelisin."* diyebilmektedir.

Hoşgörülü olmanın başlangıcı, sevgi ve saygıdan geçer. Başkalarını sevip, sayabilmek onlarda kusur aramaya çalışmak asla mümkün değildir. Çevremizde görebileceğimiz ufak tefek kusurları da görmezlikten gelmek, onları büyütmek daha büyük çaptaki güzelliklerin oluşmasına imkân tanımamız açısından önemlidir. Bu nedenle Hacı Bektaş Veli,

"Gördüğünü ört, görmediğini söyleme." ve *"Kimsenin ayıbını görmeyen cana aşk olsun."* der. Ölümsüz düşüncenin, yıkıcı eleştirilerin daha büyük olumsuzluklara ve yıkımlara neden olacağı düşüncesiyle insanlığın huzuru ve dünya barışı için,

"Hiçbir insan ve ulusu ayıplamayınız." demiştir.

Her hâlin geçici olduğu bilincinde olan, sıkıntıya ve zorluklara sabırla katlanmayı öğütlemiş, şikâyetçi olmadan, elinden geleni yapmayı önermiştir. Böylece, yaşanan ortama gösterilen hoşgörüyü simgeler.

"Gerçek derviş kimseye kırılmaz. Yiğit de odur ki, kırılmaya değer kimseyi bile kırılmaz." Bu kural, Bektaşilik yolunda

"incinsen de incitme." prensibi olarak yerini almıştır.

Kimseye gel benim yoluma katıl diye zorlama yapmamıştır. Bugün Bektâşilik yolunda da bu nedenle yola katılma özgür irade ile olur ve bu da özgür iradenin gelişmiş olabileceği yaştan yani reşit olduğu yaştan evvel olmaz. Kimsenin do-

ğuştan bir inançla bağlanmış olmasını doğru kabul etmez. İnsan, inancını özgür iradesi ile seçtiği sürece o, kendi öz malıdır. “*Gelme, gelme, dönme, dönme; gelenin malı, dönenin canı.*” prensibi de bu yola girmek isteyenlere önemli bir rehberdir.

*Az söz elin yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür
Bilene bu söz yeter
Sende gûher var ise*

diyen Yunus’a kulak verelim ve Hacı Bektaş’ın şu sözü ile konuyu özetleyelim:

*Dervişlik hırkada, tacda değildir
Hararet nar’dadır sacda değildir
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs’te Mekke’de Hac’da değildir*

*Sakın bir kimsenin gönlünü yıkma
Gerçek erenlerin sözünden çıkma
Eğer insan isen ölmezsin korkma
Âşığı kurt yemek ucda değildir*

“Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız.” ve “Tanrı’ya dost olmayı halka eziyet etmemekte bil.” diyen **Hacı Bektaş Veli** tüm insanları sevgi ve hoşgörüyle kucaklarken bunu sadece insanlara yöneltmez bu duygular yaratılmış ve yaratılacakların tümüner. Hayvanlara, bitkilere, tümüyle doğaya, evrene sevgi ve hoşgörüyle bakmak anlamındadır. Onda düşmanlık ve kin tohumları yoktur.

Hacı Bektaş Veli Makâlât’ında şöyle söyler:

“Benim üç dostum vardır. Ben öldüğüm zaman biri evde kalır, birisi yolda, birisi de benimle gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan yakınımıdır, benimle gelen iyiliğimdir.” Karşılıksız sevgi, saygı, ilgi, hoşgörü insanların ortak vasfı olmalıdır.

Yardım ve cömertlikte akarsu gibi olmak, başkalarının kusurunu örtmede gece gibi olmak, hiddet ve asabiyette ölü gibi olmak... bunlar ne asil, ne güzel dileklerdir. Büyük gönül eri Ahmed Yesevî şöyle söylüyor:

*Sünnet imiş kâfir olsa incitme sen
Hüdâ bî-zârdır katı yürekli gönül incitenden
Allah şahit öyle kula hazırdır siccîn
Bilginlerden duyup bu sözü söyledim işte*

Ayrıca benimseyip uyguladığı şu özdeyişin inceliğine, güzelliğine kulak veriniz:

Hak yolu çark eyle, gönlünü gark eyle

Gerçeği fark eyle, benliği terk eyle

Anadolu'yu hâl ve kâl ilmiyle aydınlatan Anadolu insanına coşkulu, sevecen ve hoşgörülü bir yaşam reçetesi sunan Hünkâr Hacı Bektaş Velî, söz ve gönül mülkünün sultanıdır.

Çağlardan beri yaşayan efsanelerin de gösterdiği gibi karşılıksız vermenin sınırsız ödüllendirilişi, tamahkâr olmamanın gereği, elindekinin kıymetini bilmek gibi değer yargılarından birkaç örnek sunabildiğimiz, ancak daha pek çok güzel ve olumlu davranış özelliğinin işlenip aşılandığı bu verimli topraklar, onun güzelliklerine güzellik katan, nadide tohumlar eken Hacı Bektaş Velî ile zenginleşmiş ve meyveye durmuştur.

Netice olarak ifade edelim ki; Hacı Bektaş Velî'yi sevenlerin; onun eserlerindeki dinî, ahlakî, fikrî, bilimsel, birleştirici fikirleri lafta değil özde kabullenmeleri gerekir. Böylece bu 'birlik ve beraberlik' içinde oluşan 'hoşgörü' ile de asırlardan beri devam eden kırılganlıklar ortadan kalkacak, sosyal ve toplumsal barış sağlanacaktır. Herkes onun ifadesiyle "**Eline-beline-diline sahip**" olacaktır.

Onun hayatını ve Türk Kültürü üzerindeki tesirini *Ord.Prof.Dr. İsmâil Hakkı Baltacıoğlu'nun 'Hacı Bektaş'a Selam'* başlığı altındaki şu cümleleriyle bitirmek ve hepimizi öyle selamlamak istiyorum:

Ey Hacı Bektaş velî! dillerin, kavimlerin ayrı ayrı yaratılmasını, yerlerin, göklerin yaratılması gibi, Allah'ın varlığına belge olarak gösteren Kur'an ayetine boyun eğen sen değil misin?

Ey Hacı Bektaş Velî! Kadın ile erkeğin eşit yaratıldığını bildiren Kur'an ayetini hak tanıyan, er ile hatunu eşit gören, eşitliği ahlak olarak benimseyen sen değil misin?

Ey Hacı Bektaş Velî! Din'de, dil'de, sanat'ta bütün türkler gibi türklük vicdanını taşıyan sen değil misin?

Ey Hacı Bektaş Velî! Turanlı azer oğlu İbrahim Peygamber'in soyundan gelen Ali'yi Türklük örneği olarak tanıyan sen değil misin?

İnsan hürlüğünü, tabiat sevgisini kendine gönül yolu seçen sen değil misin?

"Eli'ne, beli'ne, dili'ne: ülkesine-ahlakına ve töresi'ne sahip olanlara", ahlak mirası bırakan sen değil misin?

Tarihte Türk ordularına coşkunluğunu veren sen değil misin?

Türbeni "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur." diyenlere sevgi, saygı yeri, aşkevi yapan sen değil misin?

Ey velî! Biz de senin gibi Müslümanız. Biz de senin gibi Türküz. Biz de senin gibi Muhammed ile birlikte Ali'yi çok sevenlerdeniz. Ayakucuna geldik. Seni anıyoruz.

Gelip geçici olan bu dünyadan sonsuzluk âlemine selam!

Selam sana, ey Türk velî, selam!

Selam sana, ey Türkçülük piri, selam!

Selam sana, ey Hacı Bektaş Velî, selam! (Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 16 Ağustos 1964)